

Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Güzel Adlandırmalar

Euphemisms in Poems of Sezai Karakoç

Dr. Halil ADIYAMAN*

Özet

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde hem İslami II. Yeni Hareketi'nin hem de İslamcı söylemin önde gelen şairleri arasında yer alan Sezai Karakoç, bireysel anlamda da edebiyatımızdaki zirve şahsiyetlerdendir. Sezai Karakoç, kendi ismiyle özdeşleşen Diriliş Hareketi'nin fikir babası olarak düşünce dünyamızda tesir bırakmıştır. Hem kişiliğinin hem de sanatının gerektirdiği tarzda eserler veren Karakoç, toplumsal gelenek ve göreneklere, yaşam biçimlerine, hayat tarzlarına önem vermiştir. Bu doğrultuda eserler kaleme alan şair, toplum tarafından kabul gören ifade kalıplarını kullanır, toplum tarafından kabul edilmeyen tabu sözlere de yer vermez. Şairin yazdığı şiirlerden hareketle nasıl bir anlatım tercih ettiğini tespit edilmiştir. Tercih edilen bu tarzın kendine ait bir üslup olup olmadığı irdelenmiştir. Şair, toplum tarafından kullanılan güzel adlandırmalara yer vermekle birlikte edebî değer taşıyan güzel adlandırmaları da kullanmıştır. Korkuyla ilgili tabulardan hareketle 'kırklara karışmak', 'kırklar yediler', 'iyi saatte olsunlar', 'al kadınları' gibi kavramlar kullanır. Korku ifade eden ölüm kelimesi yerine 'ata eğer vurmak', 'öteye geçmek', 'gün gelip saat çalmak', 'toprak altına girmek', 'can vermek', 'tahta at', 'alıp götürmek', 'ruhları çekip götürmek' ve 'hece taşı' kavramlarını kullanır. Hastalık isimlerinden deliliği, 'aklını yâd ellere emanet etmek' kavramı ile anlatır. Ayıp karşılanan ifadelerden cinsellik ile ilgili olanların güzel adlandırmayla 'zina etmek', 'genelev kadını' 'hadım etmek' 'iğdiş etmek' gibi terimleri kullanır. Yine tuvalet terimlerinde de güzel adlandırmadan yararlanan şair 'sıkışmak' kelimesini kullanır. Bu terimsel yapıdan hareket ettiğimizde şairin, yaşadığı çevreden etkilenen bir üslupla eserlerini ortaya koyduğunu görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Güzel Adlandırma, Ölüm, Şiir.

Abstract

Sezai Karakoç, among the leading poets of the Second New and Islamic discourse of the Republic period is one of the distinguished writers in Turkish poetry. Sezai Karakoç, founder of the Diriliş movement which has been identified with his name, has influenced our way of thinking. Having produced works reflecting his sense of art and personality, Karakoç has given importance to customs, traditions and life styles. Accordingly, he uses expressions sanctioned by the society in his poems while he doesn't include taboos that are not sanctioned by the society. In this study, we try to figure out what kind of narrative style the writer uses in his poems and whether this style reflects folk tradition or his own style of writing. Karakoç, who uses euphemisms having literary value and used by the society, has taken a place in our culture. He uses expressions such as vanishing off the face of the earth, holy people, gins evil spirits visiting puerperant women in superstitious belief, based on taboos about fear. He uses putting a saddle on a horse, trans-

* Dumlupınar Üniversitesi, haliladiyaman@dpu.edu.tr

ending, chiming clocks, laying underground, perishing, wooden horse, passing away, transmigrate the souls and gravestone instead of death; resigning reason, instead of insanity; committing adultery and prostitute for the concepts about sexuality; being caught short for the need for toilet. Obviously, the works of Karakoç has been influenced by his environment.

Keywords: Sezai Karakoç, Euphemisms, Death, Poetry.

İnsanoğlu yeryüzüne gelişinden bugüne kadar doğrudan söylendiğinde sıkıntı oluşturabilecek ayıp, kaba, iç karartan vb. ifadelerin yerine daha güzel ve sıkıntıyı hafifletici dil kullanılır. Bu, hem insanın kötü durumdan kurtulma isteğini hem de karşıdaki insanın kaçışını göstermesi açısından önem arz eder. İnsanlar arasında iletişim kurma çabası belli bir üslup çerçevesinde gelişir. İlk akla gelen kelime kullanılmadığı gibi bazı kavramların bilinen ifade şekilleri de tercih edilmez. Toplumda yazılı olarak ifade edilmeyen kurallar anlatımı da şekillendirmektedir. Bazen bu ifadeler geçmişten gelen korkular ve tabular ile farklılık arz edebilir. Sosyal yaşamda karşıdaki insanı rahatsız etmemek adına şişko yerine kilolu veya obez gibi daha kabul edilebilir kelimeler kullanılarak ifade yumuşatılır.

Din ve ahlak kurallarından farklı olarak güzel adlandırmalar, belli bir kurala bağlı olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkan yasaklardır. Yasak olmaları için akla uygun bir neden gerektirmez [Güngör 2006: 720].

Sosyal hayatta böyle bir tercih yapılırken edebî dünyada da bu anlatıma uzak kalınmaz. Gerek mensur gerekse de manzum eserlerde böyle bir anlatıma ihtiyaç duyulacaktır. Bu anlatım tarzı farklı isimlendirmelerle bilim dünyasında yer alır. İngilizce; "euphemism"; Almanca; "euphemismus"; Fransızca; "euphémisme"; Rusça; "evfemizm" ifadeleriyle karşılanan bu kavram, Türkiye Türkçesinde *örtmece/güzel adlandırma/edebi kelam/hüsnü tabir* şeklinde isimlendirilir. Bu kavramların kullanımı ile ilgili çeşitli görüşler vardır¹. Aksan, "güzel adlandırma, iyi adlandırma ve örtmece" kavramlarını kullanırken, farklı açıdan değerlendiren Demirci ve Güngör "kötü adlandırma" kavramını kullanırlar.

Bu çalışmada güzel adlandırma kavramı modern Türk şiirine uygun bir adlandırma olduğu için tercih edilmiştir. "*Başlangıçta olumsuz anlamı olan veya zaman içerisinde olumsuz anlama veya çağrışıma dönüşen kelime, birey ve toplum tarafından kullanım dışına itilir. En azından kullanımı sakıncalı kabul edilir. Kelimenin anlam boyutunda ortaya çıkan ve kullanımı hoş olmayan kelime veya kavramlar başka kelime veya kavramlarla yer değiştirir*" [Karabulut ve Ospanova 2013: 123].

Güzel adlandırma için Aksan şu tanımlamayı yapmıştır: Güzel adlandırma "*kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayıdır*" [Aksan 2003: 98]. Güzel adlandırma ifadesi insanları rahatsız eden kavramların, davranışların, hareketlerin daha hoş algılanmasını sağlar. Yerleşmiş tabular değişmezken ifadeler yenilenebilir. "Dilden dile, kültürden kültüre, hatta bir kültürün alt tabakaları arasında farklılık gösterebilen örtmeceler zamanla örtmece olmaktan çıkabilir. Çünkü söylenmesinden kaçınılan varlık veya kavramın gerçek adının yerine kullanılan örtülü ifade, zamanla o varlık veya kavramın doğrudan adı hâline gelebilir ve böylece yeni bir örtmeceye ihtiyaç duyulabilir. Örtmecelerin bu değişken yapısı, dilde eş anlamlı kelimelerin artmasına ve dolayısıyla dilin zenginleşmesine neden olmaktadır" [Ospanova 2014: 3]. Bu

¹ Bu görüşler için bakılması gereken Hayriye Bilginer, Ahat Üstünerve Doğan Aksan'ın ilgili çalışmaları kaynakçada gösterilmiştir.

değişimi etkileyen faktörlerin başında toplumsal bakış açısı, eğitim, kültür, sosyal statü, yaş, cinsiyet, dinî düşünce, gelenek vb. unsurlar gelir. "Güzel adlandırmalarda amaç anlaşılmamak değildir. Her hangi bir kavram veya olay bilinen isminden farklı bir isimle anılırken, aralarındaki çeşitli çağrışımlardan dolayı okuyan veya dinleyeninin asıl maksadı anlamasına özen gösterilir" [Üstüner 2009: 168].

Güzel adlandırmalar farklı tasniflere tâbi tutulabilir. Söylenmek istenmeyen gerçek adı değiştirilerek yerine daha kabul edilebilir söz ve sözcükler olan eş anlamlılar tabu kapsamında ele alınır. Freud'a göre tabu, birbirlerine zıt iki anlamda kullanılan bir kavramdır: Bir yandan kutsal, kutsallaştırılmış; diğer yandan tehlikeli, korkunç, yasak ve kirli şey... [Freud 1998: 13].

Ullmann, tabuları arkalarında yatan psikolojik dürtülere göre üç bölümde incelemiştir:

1. Korkuyla ilgili tabular (Tanrı, peygamber, cin vb. gibi dinî konularla veya boş inançlarla ilgili korkular);

2. Üzüntüye sebep olan kavramlarla ilgili tabular (hastalık ve ölüm konuları);

3. Ayıp sayılan kavramlarla ilgili tabular (cinsellik, vücut organları, işlevleri ve tuvalet terimleri) [Bilginer 2001:441].

Modern Türk şiirinde kimi eleştirmenin İkinci Yeni Hareketi içinde değerlendirdiği Karakoç, hem düşünce dünyası hem de üslup bakımından güzel adlandırma kavramını kullanan bir şairimizdir. Karakoç, somut unsurlardan hareket ederek soyut unsurların işlenmesi gerekliliğini savunur.

Karakoç'un şiirlerinde anlatılmak istenen duyguları güzel adlandırmadan faydalanarak şu şekilde tasnif edebiliriz.

1. Korkuyla İlgili Tabular

1.1. Yediler, Kırklar

"Türk mitolojisinde kırk" kavramı farklı unsurlar için kullanılır. Türk Destanlarında kırk kavramı kutsal bir sayı olarak yer alır. Kırk dervişin yüzü suyu hürmetine kötülüklerden kurtulan dünya kavramı vardır. "Kırklara karışmak" deyimini de 'yok olmak' anlamında kullanılan bir deyimdir. Şair, kaybedilen topraklar için "kırklara karışmak" kavramını kullanır. *Sesler* şiirinde bu anlatıma yer verir.

Sana bir tabutun çivilerini çakar gibi

Kelimelerini zeytin taneleri gibi seçerek

Eski bir yazıt gibi birer birer söylemişti

Şam ve Bağdat kırklara karışmıştır

Elde kala kala bir Mekke bir Medine kalmıştır [Karakoç 2004: 160]².

Al kadını lohusa kadının başına musallat olan bir peri kızıdır. Önlem alınmazsa lohusa kadının ciğerini yiyeceğine inanılır ve çocuktan da uzak tutulur. Al karısının çocuğu kaçıracağı ve öldüreceği inancı vardır. Şair, ölüm ifadesinin yerine "*al karısını!*" kullanır. "*Hızır! Kırk Saat*" şiirinde "*al kadını*" kavramı örtük bir anlatımla kullanılır.

Bir beni anan doğuran kadınlar kaldı

Çocuklarını kaçırmaları diye al kadınları

Elmalarını ısırdım öfkeyle

² Karakoç, Sezai [2004], Gün Doğmadan, Diriliş Yayınları, İstanbul. Bundan sonraki alıntılarda "GD" biçiminde gösterilecektir.

Rüzgârına bir çıban tohumu ektim

Böylece iz bıraktım

Benim mirasıma yeryüzünde [GD: 178].

"Hızır'la Kırk Saat" şiirinde Hz. Muhammet'in Miraç'a yükselişini anlatan şair hangi varlıkların Hz. Muhammet'e eşlik ettiğini güzel adlandırma ile anlatır.

"Kırklar yediler geldiler

Beni alıp götürdüler

Birçok yeri gezdirdiler

Sonra geri getirdiler"

Deseydi Musa yalnız beni anlatmış olacaktı [GD: 204].

"İyi saatte olsunlar" kavramı cin kavramını telaffuz etmekten çekinildiği için kullanılır. Cin denildiğinde insanların rahatsız edileceği düşünülür. "Üç harfliler" kavramı ile de karşılanır. Şair "Güz Anıtı" isimli şiirde cinleri örtük bir anlatımla verir.

O sabır kentini yakan da biraz

Kendi çocuklarıdır

İyi saatte olsunlardır [GD:154].

2. Üzüntü Veren Kavramlarla Yapılan Güzel Adlandırmalar

Karakoç, II. Yeni Hareketi içerisinde yer alan bir şair olmasına karşın kendi düşünce dünyasını şiire yerleştirme çabası içinde olmuştur. Bu durum anlaşıldığında da dönemin kanonu tarafından eleştirilere maruz kalmıştır.

"İlk şiirlerinden beri metafizik bir dikkat geliştirmiş olan Sezai Karakoç, 1960'larda bu dikkati, İslamî bir duyuşla derinleştirip "Diriliş" söylemiyle sistemleştirir. Kendi şiirinin ustası olma sürecinde geldiği nokta, Karakoç'un edebiyat kanonu tarafından dışlanmasına yol açar. Öyle ki bu dışlama, sadece 1960'lar ve sonrasıyla da sınırlı kalmaz. Karakoç, modern Türk şiirinin en önemli hamlelerinden biri olarak kabul edilen İkinci Yeni Şiiri'nden de dışlanmak, çıkarılmak istenir. Bu tutuma karşı o da edebiyat kanonunu dışlar. Sezai Karakoç, çıktığı yer ile geldiği yer arasında bir kavis oluşturmuş ve Diriliş düşüncesiyle bu kavisi bir daire olarak tamamlamıştır. Bu dairede, Türkçe ile nefes alan bir kültürün yaşadığı rahatlıkla söylenebilir" [Doğan 2011: 742].

Şair, edebiyat ve fikir dünyasında yer bulan *Diriliş* kavramıyla ön plana çıkar. Hem batı düşüncesine hem de doğu düşüncesine vakıf olan şair, II. Yeni Hareketi'nin manevi havasını etkilemiştir.

"Sezai Karakoç Türk Şiirinin içeriden değiştiği yıllarda bile kendi yaşlılarından farklı bir çizgi izlemiş, metafizik sorunlara özel bir önem vermiş, bu eğilimi giderek köklü bir din duygusunda temellenmiştir. (...) bu ilgi (Batı şiiri ilgisi) salt estetik düzeyde kaldığı sürece, yazın çevreleri ve organları Karakoç'a yakınlık duymuş, ama ilginin ağırlığı İslamcı boyutta toplanmaya başlayınca yakınlık aldırışsızlığa dönüşmüştür" [Oktay 1982: 16].

2.1. Ölüm

Karakoç ölüm ile hayatı iç içe ele alır. Fakat ölüm kelimesini doğrudan olduğu gibi güzel adlandırmalardan da yararlanarak kullanır.

"Sezai Karakoç, düşünce dünyasında sistematize ederek sofistike bir hale getirdiği ölüm anlayışını şiirine taşımıştır. Ölümü bir ruh metamorfozu olarak gören şair, ölüm karşısında ince bir duyarlık çizgisini korumakla beraber, güçlü bir tavır geliştirmeyi başarmıştır.

Ölümü anan, onu hayatına adeta karan, ölümü yok saymayan yani onu doğru okuyan insan kendisini ölümden ötedeki gerçek özgürlükle özgür kılacaktır " [Baş 2010: 817-818].

Karakoç, günümüz şairlerini somut unsurları ele aldıkları için eleştirir. Poetik bir yaklaşımla ölümü anlamayan ve anlatamayan şairlerden bahseder. Ölümün bir yolculuk, göç olarak algılandığı bilinir. Bu anlayışı, "götmek, öbür / öteki dünyaya götmek, ahrete götmek, ahret yolcusu olmak, ahret yolculuğuna çıkmak, göçmek" gibi deyişlerde de görmek mümkündür. İnsanın bu dünyaya göz yummasıyla bilinmeyen ve bu yüzden de hep merak edilen öteki dünyaya intikali ve defnedilmek üzere alınıp götürülmesi son noktadır.

Şair, ölümü yolculuğa benzetir. İslam düşüncesinde ölüm rıhlettir. Dünya yolculuğu sona erip ahiret yolculuğu başlayacaktır. Yalan dünyadan gerçek dünyaya gelinmiştir. Ölüm asıl dünyaya göçün habercisidir. Şair, 'ata eğer vuruyorlar' ifadesiyle tabutun hazırlanışını ata eğer vurulmasına benzetir. "Monna Rozza" isimli şiirde ölüm güzel bir adlandırmayla hatırlatılır.

Artık ben gideceğim, ata eğer vuruyorlar.

Hatıralarımı birer birer yakacağım. [GD: 28]

Atın kişnemesi ölüme doğru çıkılacak yolculuğun habercisidir. Eğer ölüm çağırıyorsa insanın durma lüksü yoktur. "Monna Rozza" adlı şiirinde de şair, ölüme doğru götmek için can atar.

Artık ben gideceğim atım kişniyor;

Bir bebek mum istiyor, bir ölü şarkı istiyor,

Ayaklarımın altından geçiyor bir deniz, bir deniz;

Beni onun gözleri çağırıyor, duramam duramam. [GD: 29]

İnsanoğlu öldüğünde yanında bir şey götüremez. Farklı toplumlarda mezara farklı eşyalar gömülse de öteye geçildiğinde götürülecek olan şeyler dinî inanç sistemi açısından ameller, pozitivist açıdan bakıldığında insanlığa yapılan hizmetlerdir. Şair, "Ateş Dansı" isimli şiirde öteye geçmek kavramına yer verir.

Önüne çıkar hayat yolkesen gibi

Soyulur çırpıplak gider şair

Bir deri bir kemik öteye geçtiğinde

Arkasında kalır şiir tomarı kefeni [GD: 623].

Şair, ölümü zamana benzetir. İnsanın dünyaya gelmesi ile dünyaya gözünü kapaması arasında belli bir zaman dilimi vardır. Zamanı gelince, her insanoğlu ölümü tadacaktır. Bu durumu bir şiirinde güzel adlandırmayla karşılar. Vaktin gelmesi karşısında insanoğlu çaresizdir. Gelişen teknolojilerle birçok unsura çare bulan insanoğlu ölüm karşısında kavramı doğrudan ifade etmek yerine "gün gelip saat çaldı" ifadesini kullanır. "Ateş Dansı" isimli şiirde bu örtük anlatıma yer verilir.

Şair önce kendi ağıtını yaz

Binlerce ağıttan önce

Gün gelip saat çalınca

Vaktin olmaz kendi ağıtını söylemeye [GD: 623].

Toprak ile ölüm iç içe girmiş kavramlardır. Şair, toprak kelimesi ile ölümü anlatır. Türk kültüründe ölüm ve defin merasimlerinde toprak en önemli unsurlardan biridir. Ölüm ve toprak, âdeta özdeşleşmiş mefhumlardır. Nitekim bu durum, *gözü toprağa bakmak* "ölmek

üzere olmak; ölümü yakın olmak" [ÖDS: 250]³; *toprağa bakmak* "ölümü yakın görünmek"; *toprağa düşmek* "ölüp gömülmek"; *toprağa vermek* "ölüyü gömmek" [TS: 2015]⁴ gibi deyimlerde açıkça görülmektedir. İnsanın ölmesi ve defnedilmesi dolaylı olarak şairin dilinde ve *Şahdamar* isimli şiirinde güzel adlandırma ile şöyle ifade bulmuştur.

Bununla beraber üzülmeyi biliyoruz

Gün gelecek toprağın altına uzanacağız

Her gece saat beş sularında sizi

Toplardamarlarımızın içinde bekleyeceğiz [GD: 43].

Ölümün doğrudan kullanılmadığı yerlerde farklı kavramlar tercih edilir. Bunlardan birisi de candır. *Can vermek* kulağa hoş gelirken ölüm kavramı insanda ürperti oluşturur. *Sesler* şiirinde güzel adlandırmadan yararlanan şair ölümü *can vermek* ifadesiyle karşılar.

Geldiler oturdular anlattılar

Dedikleri falan da filân da orda

Falan ki bir gemide batmıştı son hayali sendin

Filân ki bir otobüs kazasında can vermişti

Bir kayada

Falan ki senin en sevdiğini hastanede tek başına gitmişti [GD: 126].

Can aynı zamanda ruhtur. "*Ruhunu teslim etmek, can vermek, canını vermek, emanetini geri vermek*" ifadeleriyle ölüm adlandırılır. Şair ölüme hazırlıktır. "*Köşe*" isimli şiirinde *can vermek* ifadesiyle ölümü anlatır.

Atların en güzel biçimini sessizce kalbime indiriyor

İçimde İstanbul çalkanırken boz bulanık çeşme

Bir dans için can vermeğe hazır bekliyorum

Sen orda gelir ayak kuklalara insan gibi konuşmasını öğretme [GD: 57].

Vatanı savunan insanlar savaşta ölürse şehit olurlar. Onlar ölüme gittiklerini bilseler bile korkmazlar. Gözlerin bağlanması korkunun işaretidir. Fakat at üstünde can veren insanlar cesaretlidirler. "*Kutsal At*" şiirinde Cezayir atlarını anlatan şair, bir dans için ölmeyi bile göze alır.

Yurdunu sevenlerin

Gözlerini kimse bağlamaz

At üstünde can verirler

Atla birlik güneş doğarken [GD: 84].

Dünyanın her yerinde savaşan Osmanlı ordusundaki yiğitlerin şehitlik mertebesine ulaşmasını *can vermek* kavramı ile anlatır. Şair, "*Hızır Kırk Saat*" şiirinde ölmek kavramını güzel adlandırma ile dile getirir.

Günaydın

Bedir'de Yermük'ta

Hendek'te Uhut'ta

Birinci Cihan Savaşı'nda

Yemen'de Kafkaslar'da

³ ÖDS: Örneklerle Deyimler Sözlüğü'nün kısaltmasıdır.

⁴ TS: Türkçe Sözlük kavramının kısaltmasıdır. Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğünden yararlanılmıştır.

Can verirken bile

Salâvat getiren

Şehit olurken

Tekbirlerden

Bir cennet kenti yükselten

Dudaklarında [GD: 271].

"Alinyazısı Saat" şiirinde şair sadece kendi yaşadığı mekânda değil, dünyanın başka yerlerinde yaşam mücadelesi veren insanların acılarını da paylaşıyor.

Ama Afganistan'ın

Kahraman çocukları

Bir birçan verecek gerekirse

Yurtları mukaddesatları uğruna [GD: 656].

Cenazenin defin yerine kadar tabutta götürülmesi sanki yolculuğa çıkmak üzere "*tahta ata binmek*" olarak telakki edilmesi edebiyatımızda yaygınlık kazanmıştır. "*Tahta At*" şiirinde ölümü güzel adlandırma ile anlatır.

Seni bana getirsin ölüm yatağımdayken

Kırık ayaklı tahta at [GD: 73].

Hz. İsa'nın ölümüne telmih yapan şair, mezar taşına Yunus Emre'nin anlatımıyla "*hece taşı*" ifadesini kullanır. "*Köpük*" isimli şiirinde bu tarz bir anlatıma yer verir.

İsa'dır bu benim yanımda oturmuş bir taş

İki bin yıllık bir hece taşına

Taş nerde bitiyor nerde başlıyor İsa

Sürekli bir alışveriş var aralarında [GD: 140].

Şair, "*Hızır ile Kırk Saat*" şiirinde ölümü farklı güzel adlandırmalarla da ifade eder. "*Alıp götürmek*" ifadesini ölüm için kullanır.

Ama yıllarca sonra

O göz ağrısının çağrışımı gibi gelen

Bir kulak bir diş ağrısı

Alıp götürdü kardeşi

Lânetli bir peri

Yol gösteriyordu ışık tutuyordu sanki [GD: 221].

Şair, ölüm ile dünyayı iç içe işler. "*Ruhları çekip götürmek*" kavramı ölümü karşılar. "*Parantez*" şiirinde,

Ruhları çekip götürmek yeni bir dünyaya

Eritip arıtmak bir yüksek fırın potasında

Her türlü cüruftan pastan arınmalı maden

Arınış, büyük arınış gelmeli ateşten

Ruh arına arına özgür olmalı [GD: 574] diyen şair, ölümü bir yürüyüşe benzetir. Yine "*Parantez*" şiirinde ölümü farklı bir şekilde ele alır.

Tanrı'ya yaklaşma halini bulmalı

Kitabın bir ödevi bu çağdan çıkarıp ebedi çağa götürme oyunu [GD: 575] olarak nitelendiği ölümü unutan insanı eleştirir.

Şair ölümden sonra yaşamı koşu bittikten sonra koşan atlara benzetir. "*Şahdamar*" isimli şiirde bu tarz bir kullanım vardır.

Biz koşu bittikten sonra da koşan atlarız

Biz kirlî ve temiz çamaşırları

Aynı zaman aynı minval üzere katlarız [GD: 42].

2.2. Hastalık

İnsanoğlı hastalıkların isimlerini sosyal yaşamda söylemekten çekinir. Bu hastalıklar toplum tarafından ayıp karşılanan organlarla ilgili olabileceği gibi tedavisi uzun süren ya da çözümü olmayan hastalıklar olabileceğinden isimlendirmeler güzel adlandırma yoluyla verilir. Aylin Koç, hastalık isimleri ile ilgili bir sınıflandırma yapsa da psikolojik hastalıklarla ilgili bir sınıflandırmaya gitmemiştir.⁵ Şair, "*Baba Umudu*" isimli şiirde akıl hastalığını gizlemek için aklını yabancı rüzgârlara emanet etmek ifadesini kullanır.

Oğlun söylemesi güç ama gerçek şu ki

Aklını yâd yellere emanet etmiş gibi

Dillere düştüğünü bilmeyen mi var

Var onu başka türlü kurtar [GD: 548].

3. Ayıp Karşılanan Kavramlarla Yapılan Güzel Adlandırmalar

3.1. Cinsellik

Cinsellik, bütün toplumlarda bir tabudur. Tabuya en çok maruz kalan hususlar, güzel adlandırmanın kullanılmasına en uygun konulardır. İnsanlar bu konuda konuşmak durumunda kaldıklarında kelimeleri son derece itinayla seçme eğilimi gösterirler. Böylece en ayıp konuda bile daha rahat ve akıcı bir anlatıma ulaşırlar. "Cinsel ilişki, cinsel organlar ve bunlara bağlı doğal vücut aktiviteleriyle ilgili kelimeler birçok kültürde tabu kelimelerinin en büyük bir bölümünü oluşturur" [Rodman 1993: 303]. "*Av Edebiyatı* şiirinde" cinselliği örtülü olarak verir:

Bir yandan simit yiyen bir yandan küfreden

Öylesine yeni olan "genelev kadınları" gibi [GD: 112].

"*Güz Anıtı*" isimli şiirde cinsellik üstü örtülü ele alınır:

Çok zina yapan yaşlı çirkin bir kadın gibi çömeldi

Ama ben onu bağışlayamam bilsin bunu iyi bilsin [GD: 153].

"*Güz Anıtı*" isimli şiirde insanın cinselliğinin yok edilmesi güzel adlandırma ile verilir:

Babasız bebek kümeleridir

Hadım seraplar iğdiş sanrılarıdır [GD: 154].

⁵ Aylin Koç, hastalıkları dört ana başlıkta incelemiştir. Bu tasnife akıl hastalıkları da eklenebilir. [Koç 2010: 77-94].

3.2. Tuvalet Terimleri

İnsanın fizyolojik ihtiyaçları cinsel organlarıyla doğrudan ilgili olduğu için bunlar da tabu kavramı içerisinde yer alır. "Cinsel organların aynı zamanda boşaltım organları olduğu biyolojik bir gerçektir. Bundan dolayı boşaltım ve üreme konusu birçok toplumda tabu konusudur. Boşaltımla ilgili haller, mekânlar ve organların dilde doğrudan ifade edilmeleri birer tabudur " [Demirci 2008: 26].

Doğrudan dile getirilmesi zor olan konulardan tuvalet terimleri, güzel adlandırmada en çok başvurulan hususlardandır. Karakoç, "*Gök Gürültüsü Anıtı*" isimli şiirde çocukların tuvalet ihtiyacını örtülü anlatımla ifade etmiştir.

*Çocuksa her vakitki gibi sıkışmıştır
İzin isteyemez öylesine sıkışmıştır*[GD: 157]

Sonuç

Sosyal yaşamda insanların karşısındaki kişiyi rencide etmemek için kullanmadığı bazı kelime ve kelime gruplarının edebi dünyada daha güzel ve derin bir biçimde işlendiği görülür. Toplumun bir parçası olan şair yaşadığı dünyadan ayrı düşünülemez. Toplumun değerleri, öncelikleri, dünya görüşü, edep kuralları, konuşma tarzı büyük ölçüde şairi de etkileyecektir. Bu bağlamda genel kabul görmüş edep kuralları, inanç, gelenek ve görenekler çerçevesinde şekillenen güzel adlandırmaların şairin eserlerinde yer alması doğaldır. Şair, bir dilde tabuya maruz kalan yani gerçek adının söylenmesi hoş karşılanmayan kavramları en uygun dille anlatır. Edebî dilde mevcut güzel adlandırmaların yanı sıra özgün kullanımlar da ortaya koyar. Şair bunları "*ata eğer vuruyorlar*", "*atım kişiyor*", "*gün gelip saat çalınca*", "*toprağın altına uzanacağız*", "*alıp götürdü*", "*aklını yâd yellere emanet etmiş*" gibi ifadelerle resmetmektedir. Güzel adlandırmalar şairin şiirindeki anlam katmanını değiştirmiştir. Üslup açısından konuşma diline yakın bir anlatıma yaklaştıran güzel adlandırma, şairin şiirinin şifresi olarak isimlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- AKSAN Doğan [2003]. *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim 3*, TDK Yayınları, Ankara.
- BAŞ Münire Kevser [2008]. *Diriliş Taşları Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar*, Lotus Yayınları, Ankara.
- _____, [2010]. "Sezai Karakoç Şiirinde Ölüm", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 5/1 Winter: 774-818.
- BİLGİNER Hayriye [2001]. "Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar", *Türk Dili*, Sayı: 598: 441-445.
- DEMİRCİ Kerim [2008]. "Örtmece [Euphemism] Kavramı Üzerine", *Milli Folklor*, Cilt: 10, Sayı: 77: 21-34.
- DOĞAN Mehmet Can [2011]. " İkinci Yeni Söyleminin Öncüsü, İkinci Yeni Şiiri'nin Gönülsüzü: Sezai Karakoç", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 6/3 Summer: 731-744 .
- FREUD Sigmund [1998]. *Totem Ve Tabu*, Çev.: Niyazi Berkes, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti, İstanbul.
- FROMKIN Victoria and RODMAN Robert [1978]. *An Introduction to Language*, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- GÜNGÖR Ahmet [2006]. "Tabu- Örtmece [Euphemism] Sözlere Üzerine", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29 Erzurum, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı, s.69-93.

- 📖 KARABULUT Ferhat - OSPANOVA Gülmira [2013]. "Örtmece Sözlerin Mantiğı: Kazak Türkçesi İle Türkiye Türkçesinde Karşılaştırmalı Model Analizi", *Teke Dergisi* Sayı: 2/2: 122-146.
- 📖 KARATAŞ Turan [1998]. *Doğu'nun Yedinci Ođlu Sezai Karakoç*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- 📖 KARAKOÇ Sezai [2004]. *Gün Doğmadan*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- 📖 KOÇ Aylın [2010]. "Hastalık İsimlerinde Örtmece", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 188: 77-94.
- 📖 OSPANOVA Gülmira [2014]. *Türkiye Türkçesinde Örtmeceler*, EÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- 📖 *Türkçe Sözlük* [2015]. TDK. Yayınları, Ankara. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.555d8877784732.32448419 [21.05.2015]
- 📖 ÜSTÜNER Ahat [2009]. "Örtmece Sözlerle İlgili Terimler", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 4/8 Fall: 166-176.
- 📖 YURTBAŞI Metin [1996]. *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Özdemir Yayıncılık, İstanbul.